

ทุกขสมุทัยเหตุให้เกิดทุกข์

นำเสนอเมื่อ : 18 พ.ย. 2552

ทุกขสมุทัยเหตุให้เกิดทุกข์

สมเด็จพระญาณสังวร
สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

บัดนี้ จักแสดงธรรมะเป็นเครื่องอบรมในการปฏิบัติบรรมจิต ในเบื้องต้นก็ขอให้ทุก ๆ ท่านตั้งใจนอบน้อมนมัสการ พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ตั้งใจถึงพระองค์พร้อมทั้งพระธรรมและพระสงฆ์เป็นสรณะ ตั้งใจสำรวมกายวาจาใจให้เป็นศีล ทำสมาธิในการฟัง เพื่อให้ได้ปัญญาในธรรม

ปัญญาในธรรมนั้นโดยตรงคือในสังขธรรม ธรรมะที่เป็นตัวความจริง สังขธรรมในพระพุทธศาสนาที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้ และได้ทรงแสดงสั่งสอนเป็นหลักใหญ่ ๆ ก็คือหลักอริยสัจทั้ง ๔ จะใดแสดงสมุทัยอริยสัจ หรือทุกขสมุทัยอริยสัจ อริยสัจคือทุกขสมุทัยเหตุให้เกิดทุกข์ สืบต่อจากทุกขอริยสัจ อริยสัจคือทุกข์ที่ใดแสดงแล้ว

๑) ตัณหา ๓

ทุกขสมุทัยอริยสัจ อริยสัจคือทุกขสมุทัยนั้น พระพุทธเจ้าได้ทรงยกตัณหาความดิ้นรนทะยานอยากขึ้นตรัสแสดงชี้ ว่าเป็นสมุทัยเหตุให้เกิดทุกข์ โดยได้ตรัสอธิบายไวแปลความว่า ตัณหาใดที่เป็นไปเพื่อถือชาติภพใหม่ ไปกับนั่นก็คือความเพลิน ราคะคือความติดใจ

อภินันท์คือยินดีอยู่ในอารมณ์นั้นๆ อันได้แก่ กามตัณหา ตัณหาในกาม ภวตัณหา ตัณหาในภพ วิภวตัณหา ตัณหาในวิภพ

อธิบายต่อไปได้ว่า **ตัณหาคือความดิ้นรนทะยานอยาก เป็นไปเพื่อถือชาติภพใหม่** คือนำไปให้เกิดอีกในชาติภพใหม่ เป็นไปกับนั่นก็คือความเพลิน ราคะคือความติดใจยินดี มีความอภินันท์ยินดีอยู่ ขึ้นไปในอารมณ์นั้นๆ

๒) ภพชาติใหม่ในปัจจุบัน

คำแรกที่ว่า เป็นไปเพื่อถือเอาชาติภพใหม่นั้น คือให้เกิดอีกในชาติภพต่อไป แต่ก็อาจอธิบายเป็นปัจจุบันได้ว่า อภินันทหรือว่าชาติภพอย่างละเอียดนั้น คือความเป็นขึ้นใหม่ๆ ของจิตใจในปัจจุบันนั่นเอง ซึ่งตัณหาคือความดิ้นรนทะยานอยากนำไปเป็นไปใหม่ๆ นั้นๆ ได้ กล่าวคือตัณหาคือความดิ้นรนทะยานอยากนั้นที่เป็นไปในสิ่งหนึ่ง เป็นไปในสิ่งนี้ เมื่อเป็นไปในสิ่งใดสิ่งหนึ่งแล้ว ก็นำไปเป็นไปในสิ่งอื่นต่อไปอีก ทำให้เป็นเราเป็นของเราในสิ่งต่างๆ เรื่อยไปโดยไมจบถวน

เช่นว่า **ตัณหาต้องการสิ่งนี้ เมื่อได้สิ่งนี้แล้วตัณหาที่ต้องการสิ่งใหม่ต่อไปอีก เมื่อได้มากก็ต้องการสิ่งใหม่ต่อไปอีก** ซึ่งท่านเปรียบเทียบเหมือนอย่างว่า เหมือนอย่างไฟไม่ยอมเชื่อ เมื่อออกไฟขึ้นไฟก็ติดฟืนไมหรือไมที่กอกไฟไหม้ และเมื่อนำไมฟืนมาใส่ไฟเข้าอีก ไฟก็ติดไมฟืนที่ใส่ใหม่เช่นเผาให้เป็นถ่านไป แล้วก็ใส่ฟืนเข้าอีกไฟก็ติดอีก เพราะฉะนั้นไฟจึงต้องการฟืนใหม่ๆ ที่จะตองใส่ให้ไม่รู้จักจบจักจน จะกำหนดว่าเพียงสืบทอดก็พอหาได้ไม ไฟก็จะไหม้สืบทอดหมดไป และตองเอาฟืนมาใส่เข้าอีกสืบทอด ก็ไหม้หมดไป เอาใส่อีกสืบทอดก็ไหม้หมดไป

และยิ่งใส่มากไฟก็ยิ่งกอกโตขึ้น และกินเชื้อมากขึ้น เหมือนอย่างไฟที่มีต้นไฟเพียงไฟฟ้าซอร์ดู หรือไม้ขีดก้านเดียว ก็ลุกไหม้บ้านเรือนเป็นกอกโตมากมายเป็นสิบๆ หลิ่ง ก็ไม่พอแก่ไฟอยู่นั่นเอง ตัณหาก็เช่นเดียวกัน เมื่อได้สิ่งหนึ่งก็เหมือนอย่างเป็นเชื้อไฟ ที่ถูกตัณหาคือไฟ ไฟคือตัณหาไหม้หมด ก็ตองการเชื้อที่สองเป็นเชื้อใหม่ เกิดเป็นตัวเราของเราอยู่ในสิ่งเหล่านั้นเรื่อยๆ ไป ตัวเราของเรานั้นก็กอกโตขึ้น กอกโตขึ้น จนไม่มีที่สุด

อันนี้แหละเป็นลักษณะของคำว่า เป็นไปเพื่อถือเอาชาติภพใหม่ คือชาติภพนั้นก็เกิดเป็นตัวเราของเราเองในสิ่งทั้งหลายในโลก เพราะฉะนั้น จึงได้มีพระพุทธภพนิเทศตรัสเอาไว้ว่า **แมจะใคร่เขาตองตั้งลูกหนึ่งสองลูก ก็คงไม่เพียงพอแก่ตัณหาคือความดิ้นรนทะยานอยากนั่นเอง ศัพทบาลีท้าวหา ไปในพหุวิภา ที่แปลว่าเป็นไปเพื่อถือเอาภพใหม่ ก็คือเป็นตัวเราของเราใหม่ แล้วก็ใหม่ แล้วก็ใหม่ อยู่เรื่อยๆ ไปตั้งที่กล่าวมาแล้ว แต่ในการอธิบายนั้นได้ใช้คำว่าชาติภพซึ่งเป็นคำมักจะพูดคู่กัน หรือภพชาติ แต่ชาติภพนั้นก็เป็นสิ่งทีคู่กันเช่นเดียวกัน คือเกิดเป็น หรือเป็นเกิด เกิดเป็นเราของเรา เป็นเกิดเราของเราขึ้นมา นี้คือภพ หรือภพชาติ หรือชาติภพ ดังที่กล่าวมาแล้ว**

๓) นันทิ ราคะ

มาถึงอีกบทหนึ่งที่ว่า **ไปกับ นันทิ** คือความเพลิดเพลิน **ราคะ** คือความติดใจยินดี ก็คือมีความเพลินและความติดใจยินดีไปด้วยกันกับความดิ้นรนทะยานอยาก คือว่าความดิ้นรนทะยานอยากนั้นเกิดในสิ่งใด ก็เพลินอยู่ในสิ่งนั้น ติดใจยินดีอยู่ในสิ่งนั้นด้วย หรือจะกล่าวว่าเป็นติดใจยินดีอยู่ในสิ่งใด ก็ดิ้นรนทะยานอยากอยู่ในสิ่งนั้นด้วย เพราะฉะนั้น ความเพลิน ความติดใจยินดี กับความดิ้นรนทะยานอยาก จึงไปด้วยกัน

เพราะฉะนั้น จึงจะ **ได้ยาก เพราะเหตุว่าผู้ที่มิได้ตัณหาที่กำกับจิตใจอยู่ ไม่ตองการที่จะละตัณหา** เพราะยังมีความเพลินมีความติดใจยินดีอยู่ เพราะฉะนั้นจึงไม่ตองการจะละ ยังอยากที่จะรักษาตัณหาเอาไว้ ยิ่งอยากที่จะอยู่กับตัณหา คือความดิ้นรนทะยานอยาก ก็เพราะว่าตัณหาคือความดิ้นรนทะยานอยากนี้ เป็นเหตุให้เกิดสุขเวทนา คือเวทนาที่เป็นสุขโดยดียว ไม่ใช่ออกให้เกิดทุกข์อย่างเดียว

และแม้เวทนาที่เป็นสุขนั้น ถึงแม้ว่าจะเป็นตัวทุกข์อยู่ด้วย เพราะเป็นสิ่งที่ทนอยู่ไม่ได้ ตองแปรปรวนเปลี่ยนแปลงไป แต่ก็ได้ทุกข์ปนสุข ได้สุขปนทุกข์ ไปอยู่ เหมือนอย่างหิวก็เป็นทุกข์ บริโภคอาหารอิ่มก็เป็นสุข แล้วหิวขึ้นใหม่ก็เป็นทุกข์ บริโภคอาหารใหม่ก็เป็นสุข เป็นสุขปนทุกข์อยู่ดังนี้

๔) เหตุให้ละตัณหาได้ยาก

เพราะฉะนั้น **เมื่อยังมีจิตใจไม่ละเอียดด้วยสติและปัญญา จึงยากที่จะกำหนดรู้ และรับรองว่าตัณหาเป็นเหตุให้เกิดทุกข์** แม้ว่าทุกคนจะรู้จักตัวตัณหาอยู่ในใจของตัวเอง คือสำหรับที่เป็นตัณหาอหฺลย ตัณหาของละเอียดที่นอนเนื่องอยู่นั้นอาจจะไม่รู้ แต่ว่าตัณหาที่ปรากฏขึ้นในใจเป็นความดิ้นรนทะยานอยากอมร และความเพลินก็อมร ความติดใจยินดีก็อมร ฉะนั้นจึงยังไม่อยากที่จะละ การละจึงเป็นไปไม่ได้ด้วยยาก

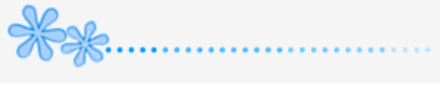
แต่แม้เช่นนั้นเมื่อใช้ปัญญาพิจารณาแล้วก็ย่อมจะรู้ได้ เบื้องต้นก็ตองรู้ตามทีตรัสสอนไว้ตรงๆ นี้ว่า **ตัณหาไปกับนันทิคือความเพลิน ราคะคือความติดใจยินดี** ฉะนั้นจึงเพราะเหตุนี้เองจึงทำให้ละได้ยาก แต่เมื่อตั้งใจจะละก็ยอมละได้ แต่ทีใหญ่ไวยว่าความเป็นไปของตัณหาเป็นดังนีกอน และเป็นลักษณะของตัณหา

๕) อภินันท์ ความเพลินเพลิดเพลินยิ่งขึ้น

อีกประการหนึ่ง อภินันท์ยินดียิ่งขึ้น เพลิดเพลินยิ่งขึ้น ขึ้นไปในอารมณ์นั้นๆ ก็เป็นคำอธิบายให้ชัดขึ้นว่า **อภินันท์คือความดิ้นรนทะยานอยาก ไปพร้อมกับความเพลิน และความติดใจยินดีนั้น ก็เป็นไปในอารมณ์นั้นๆ** นั่นเอง แล้วก็มากยิ่งขึ้น มากยิ่งขึ้น ยากที่จะลดถอย ยากที่จะลดน้อยลง มีแต่จะมากยิ่งขึ้น มากยิ่งขึ้น คือว่าเมื่อรับอารมณ์นั้นๆ ดังที่ทุกคนรับอารมณ์ทั้งหลายอยู่เป็นประจำอยู่ทุกเวลา ตัณหาคือความดิ้นรนทะยานอยาก พร้อมทั้งความเพลินและความติดใจยินดี ก็ยิ่งทวีมากขึ้นๆ จนยากที่จะยับยั้งได้

อันนี้ก็เป็นการอธิบายในบทต้นๆ ๒ บท คือบทที่ว่า **ไปในพหุวิภา** เป็นไปเพื่อถือเอาชาติภพใหม่ และบทว่า **นันทิราคะสหคตา** ไปกับนันทิคือความเพลิน และราคะคือความติดใจยินดี ก็ทำให้มีความอภินันท์เพลิดเพลินในอารมณ์นั้นๆ ยิ่งขึ้นไป ยิ่งขึ้นไป จนทำให้เหมือนอย่างเป็นไฟกองเล็ก แล้วก็กลายเป็นกองโตขึ้น กอกโตขึ้น ดังที่กล่าวอุปมามาแล้วในเมืองตน

นี่แหละเป็นลักษณะของตัณหาตามที่พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงสั่งสอนไว้ อันทุกคนควรจะกำหนดดูให้รู้จักที่จิตใจของตัวเอง ว่านี่แหละเป็นทุกขสมุทัยคือเหตุให้เกิดทุกข์ ต่อไปนี้ก็จะให้ตั้งใจฟังและตั้งใจทำความเข้าใจตามสืบต่อไป

ขอบคุณธรรมจักร